

REGINA DETRONATĂ

Ironia, în sens uzual, denotativ, consfințit de toate dicționarele, este vorbă, frază, afirmație, categorie estetică, morală, filosofică, figură retorică, figură de stil, metalogism și are ca scop ridiculizarea sau batjocorirea cuiva sau a ceva, folosind semnificații opuse sensului lor obișnuit. În toate aceste situații, ironia afirmă ceva, cu scopul de a se înțelege opusul. Înainte de a lămuri, adecvat, statutul ironiei, suntem siliți a recunoaște, prin atenția care i s-a acordat, de mii de ani, că a fost și este regina Cleopatra, între figurile de stil. Așa că, în ochii unora, orice tentativă de cârcoteală împotriva ei ar fi un fel de lez-majestate. În consecință, cu tot respectul, ne asumăm o naivă și nevinovată cârcoteală, cu speranța că, în mărinimia Majestății sale, ne va ierta îndrăzneala.

Potrivit opiniilor unor teoreticieni, ironia este prezentă în toate speciile comice și umoristice. După Heinrich F. Plett, într-o clasificare insolită și fantasmagorică, *parodia* este ironie livrescă, *charientismul*, ironie ușoară, *asteismul*, ironie urbană, *diasirmul*, ironie arogantă, *mictierismul*, ironie de excludere, *sarcasmul*, ironie acerbă, *cinismul*, ironie canină. Îți vine să zici: “Curat confuz!”, mister Plett!

Sărind, intenționat, peste ironia lui Socrate, ironie cu adevărat, să ne oprim la ironia romantică. Ironia romantică este, sută la sută, satiră. Chiar marele filosof Hegel a intuit că ironia este satiră, dar n-a observat că satira nu este ironie. Începută de Byron, și continuată de mari personalități, până la Mihai Eminescu, ironia romantică a satirizat, în special, moravurile oamenilor, de-a lungul vremurilor. Dar, satira înseamnă critică, batjocură, defăimare, indignare. Obiectul satirizat este acuzat de metehne și păcate, înfierat, cu patimă, cu dispreț, cu ură. Dacă ironia este satiră și satira, ironie, conform statutului ei clasic, adică de a afirma ceva, pentru a se înțelege opusul celor spuse, rezultă că toate viciile înfierate erau, de fapt, lăudate, demne de urmat. Logic, lucru de neacceptat. “Scrisorile”, satirele, lui Eminescu nu stârnesc râsul, ci revolta. Aici, critica nu se poate percepe în opusul ei, adică în bucurie sau entuziasm. Rezultă că ironia, în satiră și în suratele ei mai acide, sarcasmul și grotescul, nu are viză de intrare. Ironia, prin definiție, este aluzivă, indirecră, de-a-ndoaselea, opusă. Satira, sarcasmul și grotescul atacă direct obiectul luat în vizor, îi scot în evidență diformitatea, dizarmonia, hidoșenia. Cum umorul are vână veselă, simpatetică, detașată de obiect, rezultă că satira, sarcasmul și grotescul nu sunt specii umoristice nici de departe, iar ironia și umorul nu calcă pe tărâmul lor. Aici, nu se potrivește dictonul “Ridendo, castigat mores”, ci “Criticando, castigat

mores”. Așadar, jumătate din regatul reginei Cleopatra se dovedește a fi fost dominat în mod fraudulos.

Să ne deplasăm acum spre alte curți, mai mult sau mai puțin regale, să vedem dacă ironia are sorți de izbândă. Modul parodic, plus pastișa, și modul burlesc sunt specii imitative ale unor modele cunoscute, consacrate. Modelul este degradat în manieră simpatetică, iar efectul este veselie. Râsul este distractiv, tonic, pozitiv, relaxant. Seriosul este tratat în mod neriesos, neriesosul, în mod serios. Sunt cele două modele consacrate de carnavalurile populare din Evul Mediu și de operele lui Rabelais, ale lui Scarron și ale lui Boileau, în secolul al XVII-lea. Să vedem dacă Măria Sa, Ironia, se preumblă pe aceste meleaguri. Am spus că aceste moduri estetice sunt vesele și cultivă rizibilul. Obiectul ridiculizat este cunoscut și imitația îl reproduce, într-o notă degradată. Adică nu se sugerează opusul, ci se afirmă, în mod direct, opusul modelului. Efectul scontat este, în acest caz, comicul. Dar noi știm că ironia afirmă ceva cu intenția de a se înțelege opusul celor afirmate. Ironia este un ocol, comicul e direct, exploziv. Înseamnă că ironia pierde teren și în țara comicului. Deși, în mod curent, comicul este confundat cu umorul și umorul, cu comicul, pentru că slujesc rizibilul, există, totuși, deosebiri esențiale între ele. Există comic de situație, comic de caracter, comic de limbaj, comicul numelor proprii, dar nu există umor de situație, umor de caracter. Umorul este, eminent, semantic, în zona omonimiei, a antonimiei și a polisemantismului. Așa-zisa poantă a epigramei este un transfer pe câmpul voalat omonimic sau polisemantic, așa că, surpriza, deși șocantă, nu este ruptă, în totalitate, de pregătirea poantei. Din nou se observă că ironia nu are rude de sânge pe aceste plaiuri semantice. Ironia propovăduiește opusul unui enunț, or, la nivelul omonimiei și al polisemantismului, este vorba de asemănarea formală a termenilor cu sensuri diferite, dar nu contrare. Demersul ludic al epigramei provoacă un șoc semantic, intelectual, fin și subtil. Acest șoc semantic este umorul, ludic, rizibil, vesel, tonic, relaxant. Sinonimia, din câmpul semantic, este pleonastică, deci, nu poate produce surprize estetice decât izolat, prin acumulări hiperbolice, creînd enunțuri supraponderale.

Am lăsat la urmă antinomia, rudă cu paradoxul, sperând că din tufișul său semantic va sări iepurele ironiei. Cum în antinomie, sensurile sunt opuse, se întrezărește o jumătate de adevăr. Numai aici, un enunț poate să invoce contrariul său, cu condiția ca auditoriul sau cititorul să sesizeze falsa afirmație și să-i fugă gândul la sensul antinomic. La acest nivel, epigrama este rizibilă, veselă. Aici, epigrama satisface definiția ironiei. Aici locuiește ironia, ca regină a antonimiei. Regatul său s-a subțiat mult, dar este plin de farmec.

În concluzie, epigrama umoristică este fiica omonimiei, a polisemantismului și a antonimiei, dar numai ironia este fiica legitimă a antonimiei. De departe se intuiește că am intrat, cu adevărat, în zodia lui “Ridendo, castigat mores”.

Prof. Janet Nică